

**DANA DINU MĂDĂLINA STRECHIE MARCO A. GUTIÉRREZ**  
**(Coord.)**

---

**RECEPTAREA ANTICHITĂȚII GRECO-LATINE ÎN CULTURILE  
EUROPENE**

**Colocviu Internațional**

**Ediția a VII-a**



**SOCIETATEA DE STUDII CLASICE DIN ROMANIA  
FILIALA CRAIOVA**



Departamentul de Limbi Romanice  
și Clasice

Facultatea de Litere

Universitatea din Craiova

Departamento de Estudios  
Clásicos /

Ikasketa Klasikoak Saila

Facultad de Letras /

Letren Fakultatea

Universidad del País Vasco /  
Euskal Herriko Unibertsitatea

**RECEPTAREA ANTICHITĂȚII GRECO-LATINE  
ÎN CULTURILE EUROPENE**

**Colocviu Internațional**

**Ediția a VII-a**

24-25 octombrie 2014

Coordonatori

DANA DINU MĂDĂLINA STRECHIE MARCO A. GUTIÉRREZ



**EDITURA UNIVERSITARIA**  
Craiova, 2015

Copyright © 2015 Universitaria  
Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

---

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**  
**RECEPTAREA ANTICHITĂȚII GRECO-LATINE ÎN CULTURILE**  
**EUROPENE. Colocviu internațional (2014 ; Craiova)**

**Receptarea antichității greco-latine în culturile europene : colocviu**  
**internațional : ediția a VII-a, Craiova, 24-25 octombrie 2014 / coord.: Dana**  
Dinu, Mădălina Strechie, Marco A. Gutiérrez. - Craiova : Universitaria, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-14-0940-2

- I. Dinu, Dana (coord.)
- II. Strechie, Mădălina (coord.)
- III. Gutiérrez, Marco A. (coord.)

008(4)(063)

## Prefață

Acest volum este rezultatul însumării articolelor pe care le-au scris participanții la cel de-al VII-lea Colocviu internațional Receptarea Antichității greco-latine în culturile europene, desfășurat între 24 și 25 octombrie 2014, la Craiova. Această ediție a fost organizată de Societatea de Studii Clasice din România, Filiala Craiova și Departamentul de limbi romanice și clasice al Facultății de Litere din Universitatea din Craiova în colaborare cu Dr. Marco Antonio Gutiérrez Galindo, Directorul proiectului DECOTGREL, de la Universidad De País Vasco / Euskal de Herriko Unibertsitatea Facultad de Letras / Letren Fakultatea Departamento de Estudios Clásicos / Ikasketa Klasikoak Saila.

Tema de bază a colocviului a fost structurată pe două secțiuni.

Prima s-a intitulat *Lexicografia tehnică în limbile clasice. Teorie, metode, instrumente* și a inclus comunicări referitoare la instrumentele lexicografice care valorifică limbile clasice, cu precădere latina. În cadrul acestei secțiuni, un loc deosebit l-a ocupat *Diccionario Electrónico Concordado de Términos Gramaticalesy Retóricos Latinos* (DECOTGREL) (2013), un instrument lexicografic de ultimă generație care își propune să fie un ajutor util cercetătorilor interesați de terminologia gramaticală și retorică antică, precum și de tratatele de gramatică din perspectiva istoriografiei lingvistice.

Cea de-a doua temă s-a desfășurat sub semnul eclectismului, lăsând la alegerea autorilor subiectul articolului și de aceea am intitulat-o *Studii de receptare a Antichității clasice. Miscellanea*, pentru a da posibilitatea participanților să contribuie cu comunicări din alte domenii prin care dialogul lumii vechi continuă în cultura actuală.

Ca urmare, conținutul volumul este expresia acestor două direcții de reflecție propuse de organizatorii colocviului.

În prima parte, sunt grupate articolele care tratează probleme de lingvistică, în speță de lexicografie, lexicologie și terminologie.

În partea a doua, se regăsesc articolele în care aspecte ale culturii clasice sunt tratate din variate unghiuri de receptare în diverse epoci ale evoluției culturale europene. Astfel, sunt articole de literatură, de istorie, de mitologie sau de teologie care oferă subiecte interesante și originale.

De aceea, acest volum prezintă o varietate de teme, metode și stiluri, care reflectă interesele de studiu, preferințele și personalitatea fiecărui autor.

Răspunderea pentru originalitatea articolelor le revine integral autorilor.

Le mulțumim tuturor autorilor din țară și din străinătate, dintre care o bună parte sunt fidel atașați colocviului nostru și contribuie prin comunicările și articolele lor în mod esențial la existența atât a colocviului, cât și a volumelor care materializează și fac cunoscute lucrările lui.

Îi mulțumim în mod special Prof. Dr. Marco Antonio Gutiérrez Galindo, de la Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibertsitatea, care a contribuit la organizarea acestei ediții și la buna ei desfășurare, precum și la editarea acestui volum.

Le mulțumim, de asemenea, Prof. Dr. Nicolae Panea, Decanul Facultății de Litere, Prof. Dr. Elena Pîrvu și Prof. Dr. Gabriel Coșoveanu, Prodecanii aceleiași facultăți, care au sprijinit ca întotdeauna această manifestare științifică.

**Dana Dinu**

# FUNDAMENTE GRECO-LATINE ALE TERMINOLOGIEI ÎN MEDICINĂ: ARGUMENTE PENTRU O LINGVISTICĂ MEDICALĂ

Nina Aurora BĂLAN  
Universitatea din Craiova

## RÉSUMÉ

La problématique de la terminologie médicale est si complexe que l'idée de la création d'une linguistique médicale ne semble pas exagérée. Néanmoins, l'approche d'un vaste matériel terminologique devrait être réalisé selon deux perspectives: diachronique et synchronique, sans négliger le statut actuel des sciences médicales et les tendances d'uniformisation (internationales) de leurs aspects cliniques.

L'article „Fondements gréco-latines de la terminologie en médecine: arguments pour une linguistique médicale” traite un aspect spécifique de la terminologie des sciences médicales - la présence d'une ”lingua franca” tout au long de l'histoire de la médecine, qu'il s'agisse de la langue grecque, latine, ou de nos jours de la langue anglaise ayant pour but la secrétisation du discours médical.

**KEYWORDS:** *terminologie médicale, lingua franca, gréco-latin, langage de la médecine, influence anglaise.*

Problematica terminologiei medicale este atât de complexă încât ideea creării unei lingvistici medicale nu pare exagerată.

Abordarea unui vast material terminologic ar trebui făcută din două perspective: diacronică și sincronică, fără a neglija statusul actual al științelor medicale și tendințele de uniformizare (internaționalizare) ale aspectelor clinice ale acestora.

Domeniile în care trebuie axată analiza sunt nomenclatura anatomică, medicina clinică și terminologia farmaceutică, terminologia specifică acestora oferind vaste posibilități de cercetare lingvistică: etimologia termenilor, procedeele de formare ale unor noi cuvinte medicale, împrumutul, calcul lingvistic ș.a.m.d.

Comunicarea medicală cuprinde două aspecte majore: comunicarea între specialiști și pentru inițiați (la acest tip de comunicare se referă analiza terminologiei medicale) și comunicarea cu pacienții (limbajul popular al medicinei), fiecare din aceste două tipuri de limbaj având funcții diferite: funcția criptică a primului tip de comunicare este pusă în legătură cu

„secretizarea” discuțiilor pentru ca acestea să nu fie înțelese de pacient; limbajul popular se constituie într-un „metalimbaj” prin care medicul „traduce” terminologia științifică pentru a se face înțeles de pacient. O explicație pentru utilizarea unor termeni (adaptați în epoca modernă în limbile naționale) cu o continuitate de peste 2000 de ani constituie tocmai acest aspect al „neînțelegerii” de către pacient a limbajului medical de specialitate, sau cum observă Elena Marečkova: „The incomprehensibility of the two languages (greacă și latină, n.n.) for the patient is a specific moment of preference, as it is not always in his or her interest to understand the utterances of physicians”<sup>1</sup>. Sau în termenii lui Montaigne: „Maiorem fidem homines adhibent iis quae non intellegunt”<sup>2</sup> (Oamenii au încredere mai mare în ceea ce nu înțeleg).

Un alt aspect ce prezintă un teren favorabil cercetării lingvistice este cel al *lingua franca*, ce domină pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp terminologia științelor medicale din antichitate până în epoca modernă. Ne vom referi în continuare la acest aspect, printr-o scurt istoric al limbilor dominante în formarea și utilizarea limbajului medical.

Istoricul formării, evoluției și răspândirii limbajului medical își are punctul de plecare în opera lui Hipocrate, autorul primului corpus de termeni medicali ce cuprinde atât aspecte ale medicinei timpului său cât și numeroși termeni medicali. Este începutul erei grecești în limbajul medical, perioadă ce durează până după cucerirea romană. Romanii preiau termenii medicali grecești, majoritatea medicilor din Imperiul Roman fiind ei înșiși greci (opera lui Galen fiind la fel de apreciată ca și cea a lui Hipocrate<sup>3</sup>).

Terminologia moștenită din limba greacă se referă la nume de boli și simptome, termeni inventariați în limba română de către Valeriu Rusu în dicționarul său medical<sup>4</sup>.

Un moment important într-o lume medicală romană dominată de limba greacă îl constituie apariția lucrării *De Medicina* scrisă de Celsus.

---

<sup>1</sup> Elena Marečkova, „Latin as language of medical terminology: some remarks on its role and prospects”, in SWISS MED WKLY 2002: 123, p. 582.

<sup>2</sup> Cf. *Ibidem*.

<sup>3</sup> Henrik R Wulff, „The language of medicine”, in JRSM (Journal of the Royal Society of Medicine), J. R. Soc. Med. 2004, apr.97 (4), p. 186: „Most of the doctors practising in the Roman Empire were Greek, and the works by Galen of Pergamum, from the 2nd century AD, were for centuries valued as highly as the Hippocratic ones”.

<sup>4</sup> Valeriu Rusu, *Dicționar medical*, București, Editura Medicală, 2000.



## FUNDAMENTE GRECO-LATINE ALE TERMINOLOGIEI ÎN MEDICINĂ: ARGUMENTE PENTRU O LINGVISTICĂ MEDICALĂ

---

Aceasta reprezintă o trecere în revistă a cunoștințelor medicale bazate pe surse grecești. Numit și *Cicero medicorum*<sup>5</sup> datorită eleganței sale stilistice, Celsus trebuie să facă față unei provocări neobișnuite: lipsa termenilor echivalenți latinești pentru terminologia medicală din limba greacă. Felul în care Celsus rezolvă această problemă este extrem de interesant din punct de vedere lingvistic, trasând un pattern pentru evoluția formării terminologiei medicale moderne.

Henrik Wulff<sup>6</sup> notează trei modalități prin care Celsus răspunde acestei provocări:

1. Preluarea termenilor grecești ca atare, inclusiv cu terminațiile gramaticale respective (cuvintele sunt scrise cu litere grecești în interiorul lucrării scrise în latină);

2. Latinizarea termenilor grecești prin înlocuirea terminațiilor grecești cu cele latine (gr.v. *brankos* > lat. *branchus*; gr.v. *theke* > lat. *Theka*; gr.v. *craniom* > lat. *cranium*<sup>7</sup> etc.).

3. Traducerea termenilor în limba latină (de exemplu *caecum* pentru gr. *typhlon* „orb”<sup>8</sup>). Astfel, se observă grija cu care Celsus păstrează imagistica utilizată de către greci în redarea termenilor medicali (anatomici sau clinici): utilizarea instrumentelor muzicale în descrierea corpului uman (v. *tibia* „flaut”), diferite unelte (*fibula* „ac”) sau animale (*musculus* „șoarece”)<sup>9</sup>.

Metaforizarea reprezintă fundamentul formării terminologiei medicale, plecând din tradiția greacă și continuând în cea latină, dar regăsită și în terminologia populară. Doina Butiurcă observă că „În procesul de metaforizare, fundamentele greco-latine nu sunt numai o problemă de lingvistică formală, ci și una de lingvistică cognitivă, o modalitate conceptuală de evaluare a omului raportat la realitate. Medicii greci și romani gândeau metaforic, reflectând o realitate neobișnuită prin formele de cunoaștere și în termenii unei experiențe obișnuite”<sup>10</sup>.

---

<sup>5</sup> Henrik R Wulff, *Art. cit.*, p. 186.

<sup>6</sup> *Ibidem*.

<sup>7</sup> Doina Butiurcă, „Fundamentele greco-latine ale terminologiei medicale” în vol. *The Proceedings of the European Integration – Between Tradition and Modernity Congress*, Volume Number 3, Editura Universității „Petru Maior” din Târgu-Mureș, 2009, p. 516.

<sup>8</sup> Henrik R Wulff, *Art. cit.*, p. 187.

<sup>9</sup> *Ibidem*.

<sup>10</sup> Doina Butiurcă, *Op. cit.*, pp. 516-517.

Lucrarea lui Celsus *De Medicina* prefațează o lungă perioadă de dominare a limbii latine în lumea științelor medicale, perioadă ce se va extinde mult după Evul Mediu, cu prelungire până în secolul al XIX-lea, când limbile moderne încep să câștige teren.

Elena Marečkova trece în revistă câteva momente relevante ale persistenței utilizării latinei în medicină în ciuda opoziției medicilor. Astfel, se citează cazul unui doctor Rivière dat în judecată fiind suspectat că nu este capabil să își exercite meseria adecvat pentru că nu stăpânea bine limba latină<sup>11</sup>.

J. C. Sourmia consideră că latina începe să piardă poziția dominantă în medicină mai întâi în Franța, apoi în Italia și mai târziu în Anglia<sup>12</sup>. Pe de altă parte, în Germania și Europa Centrală, latina supraviețuiește până în secolul al XIX-lea. În articolul său, Elena Marečkova prezintă două exemple ce ilustrează nemulțumirea crescândă a medicilor față de tradiția utilizării limbii latine, dar și opoziția oficialităților vremii la abandonarea limbii latine în favoarea limbilor naționale. Astfel, un renumit medic al vremii, L. Schönlein, într-o scrisoare datată 1839, menționează că utilizarea limbii latine în instruirea clinică este o greșeală. În 1840, Schönlein decide să își prezinte cursul inaugural la Clinica din Berlin în limba germană. La rândul său, medicul vienez J. Škoda consideră latina un impediment în procesul pregătirii medicilor; totuși, în 1846, el se vede obligat să își traducă în latină discursul inaugural în fața studenților, compromis pe care îl atenuază la sfârșit prin condamnarea obligației de a folosi limba latină în termeni fără echivoc: „Medicinam a linguae Latinae onere liberare conabor”<sup>13</sup> (Mă voi strădui să eliberez medicina de sub povara limbii latine).

Extinderea utilizării limbii latine în medicină până în secolul al XIX-lea se explică și prin tipărirea lucrării lui Celsus *De Medicina* în 1478, urmată de tipărirea în latină a lucrării lui Galen<sup>14</sup>, readucând în actualitatea medicală a vremii nu numai termenii medicali, ci și modalitatea de exprimare a ideilor medicale.

Treptat însă limbile naționale încep să câștige teren în detrimentul limbii latine ca limbă a comunicării medicale. În Marea Britanie, în anul 1802 apare lucrarea *Commentarii* a lui William Heberden, numit „ultimul dintre Romani”,

---

<sup>11</sup> Elena Marečkova, *Art. cit.*, p. 581.

<sup>12</sup> J. C. Sourmia, *Langage médical français*, Toulouse, Privat-Éditions de Santé, 1992, p. 32, 37, 44.

<sup>13</sup> Cf. Elena Marečkova, *Art. cit.*, p. 581.

<sup>14</sup> Henrik R Wulff, *Art. cit.*, p. 186.